

DAR KARTĄ APIE SUBJEKTINES TEISES: SUBJEKTINIŲ TEISIŲ SAMPRATOS, JŲ SANTYKIO SU OBJEKTINE TEISE BEI PRIGIMTIES PROBLEMAS

Ernestas Spruogis

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto

Teisės filosofijos ir istorijos katedra

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva

Telefonas (+370 5) 2714 697

Elektroninis paštas ernestas.spruogis@gmail.com

Pateikta 2011 m. balandžio 19 d., parengta spausdinti 2011 m. birželio 21 d.

Anotacija. Straipsnyje, taikant nepozityvistinę metodologiją, analizuojama subjektinės teisės prigimtis, pateikiama jos samprata, ryšys su objektine teise. Pabrėžiama, kad terminai „prigimtinės teisės“, „žmogaus teisės“ ir „pagrindinės bei bendriausios moralinės teisės“ yra sinonimai, o „prigimtinė teisė“, kaip idealis, siektina teisė, tėra kitas geros moralės pavadinimas. Gera moralė yra objektinės teisės šaltinis materialiaja prasme.

Pabrėžiama, kad nei subjektinė, nei objektinė teisė negali egzistuoti ne visuomenėje ir be visuomenės, o todėl subjektinė teisė gali būti suprantama tik kaip objektinės teisės atspindima asmens laisvė.

Straipsnyje daroma išvada, jog vieno asmens *A* teisė (nesvarbu, kaip ji bebūtų vadinama, pavyzdžiui, net laisvė) visuomet atitinka kito asmens *B* pareigą. Palaikoma intereso teorija, pagal kurią asmuo turi tokią subjektinę teisę, kuri užtikrina jo interesus (poreikius), bei teigiama, kad interesas (poreikis) yra subjektinės teisės grūdas, o techninis elementas, pasireiškiantis kaip pretenzija, laisvė ir pan., yra lukštas, kuris saugo pirmąjį.

Reikšminiai žodžiai: subjektinė teisė, interesas, valia, objektinė teisė, pozityvioji teisė, prigimtinė teisė, moralė, teisinis personalizmas.

Ivadas

Nacionalinėje mokslinėje teisinėje literatūroje subjektinės teisės prigimties, jos santykio su objektine teise studijos nėra ypač išplėtos. Beveik be jokių abejonių galima teigti, jog subjektinės teisės reiškinio prigimties, jo vietos teisės sistemoje mokslinės analizės monopolį pastaruoju metu iš esmės turi Alvydas Pumputis¹ bei Alfonsas Vaišvila². Ypač akcentuotina, kad, pastarajam plėtojant teisinio personalizmo teoriją, jokio produktyvaus diskurso (konstruktyvios kritikos ar argumentuoto palaikymo) šiai teorijai nėra (nebent tokiu diskursu laikyti Pranciškaus Stanislavo Vitkevičiaus A. Vaišvilos veikalo „Teisės teorija“ recenzijoje³ pateiktus tam tikrus vertinimus (tai net baugina – arba teisinio personalizmo niekas nesupranta ir todėl šiai teorijai tik konformistiškai tyliai pritariama, arba teisės moksle naujos mokslo, t. y. teisinio personalizmo teorijos, idėjos niekam neįdomios), nors, analizuojant subjektines teises, kai kurių teisinio personalizmo postulatų negalima nevertinti. Kadangi nacionalinės literatūros sąrašas subjektinių teisių analizės klausimais nėra platus (jau vien dėl to subjektinių teisių analizė yra ypač aktuali), subjektines teises būtina analizuoti, ir šiame straipsnyje jos analizuojamos vertinant ir užsienio autorių mokslinę teisinę literatūrą.

Straipsnio tikslas yra pateikti subjektinės teisės sampratą, jos santykį su objektine teise bei ištirti subjektinės teisės prigimtį, ypač nurodant tam tikrų teisinio personalizmo teorijos aspektų konstruktyvią kritiką ar argumentuotą palaikymą. Tyrimams straipsnyje taikyta nepozityvistinė metodologija, kartu akcentuojant ir tai, kad subjektinių teisių negalima laikyti prigimtinėmis teisėmis.

1. Tradicinių terminų „pozityvioji teisė“ bei „prigimtinė teisė“ kritika

Šio straipsnio tikslas nėra rutulioti pozityvistinės metodologijos kritiką (nors, be abejonės, tai netiesiogiai šiame straipsnyje yra neišvengiamai daroma). Apie tai, kad turi būti ir yra būtinas teisės bei objektyviai egzistuojančių norminių, vertybinių faktų (moralės, tradicijų, papročių ar kitų socialinių reguliatorių) ryšys, kad teisės šaltiniai materialiąja prasme yra ir minėti norminiai, vertybiniai faktai, o tai neišvengiamai suponuoja atsisakymą pozityvistinės metodologijos, yra autoriaus rašyta⁴. Atsisakius pozityvizmo metodologijos, dingsta ir būtinybė skirstyti teisę į pozityviąją ir prigimtinę. Pirmiausia, terminas „pozityvioji teisė“ būtinu ryšiu sietinas su pozityvizmo metodologija:

-
- 1 Pumputis, A. Poreikių ir žmogaus teisių sistemos klausimu. *Jurisprudencija*. 2000, 15(7): 61–65; Pumputis, A. Žmogaus teisių sistema. *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 7–19.
 - 2 Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Trečiasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2009, p. 102–137, 433–438; Vaišvila, A. *Teisinis personalizmas: teorija ir metodas*. Vilnius: Justitia, 2010, p. 175–190, 192–229, 250–309.
 - 3 Vitkevičius, P. S.; Vaišvila, A. Teisės teorija. *Justitia*. 2005, 4(58): 75–79.
 - 4 Spruogis, E. Teisės aiškinimo probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2006, 8(86): 56–62; Baublys, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Mes, 2010, p. 153–158, 168–169.

jos atsisakymas termino „pozityvioji teisė“ vartojimą padaro beprasmį. Antra, terminas „prigimtinė teisė“ sietinas su idealios, siektinos teisės būtimi, tačiau teisė turi būti nagrinėjama tokia, kokia ji yra, o ne kokia turėtų būti. Maža to, idealo – prigimtinės teisės – suvokimas skirtingose visuomenėse, priklausomai nuo visuomenės sąmonės ir visuomeninių santykių, yra skirtingas, o tai rodo, kad ne pati žmogaus prigimtis yra prigimtinės teisės šaltinis. Būtų kvaila ir naivu apeliuoti, kodėl antikiniuose visuomenėse nebuvo kreipiama dėmesio į vergų prigimtį. Žinoma, teisė ir tuomet gynė tam tikras visuomenės (vergai net nebuvo visuomenės dalis) vertybes, t. y. teisė atitiko tam tikrą teisingumą, kaip jis visuomenėje tada buvo suprantamas. H. L. A. Hartas pateikė taiklų pavyzdį: „vergovinėse visuomenėse dominuojanti grupė tikriausiai nė nemanė, kad vergai yra žmonės, o ne tik naudojimui skirti objektai, bet ši grupė morališkai buvo labai jautri vienas kito pretenzijoms ir interesams. Huckleberry Finnas, paklaustas, ar dėl garlaivio sprogimo niekas nenukentėjo, atsakė: „Ne, tik užmušė negra.“ Tetos Sally atsakymas „Tai gerai, nes kartais sužalojami žmonės“ glaustai išreiškia visą dažnai žmonėse dominavusią moralę“⁵ (taip pat teisė).

„Prigimtinė teisė“, kaip ideali, siektina teisė, tėra kitas geros moralės pavadinimas (ši terminą „gera moralė“ skolinuosi iš teisinio reguliavimo, konkrečiai – iš Lietuvos Respublikos civilinio kodekso⁶ 1.2 straipsnio 2 dalies, 1.66 straipsnio 4 dalies, 1.81 straipsnio, 1.114 straipsnio 2 dalies ir t. t., o tą moralę suprantu kaip patikrintą laiko, nusistovėjusią visuomenės sąmonėje ir santykiuose, nulemtą vyraujančios visuomenės sąmonės ir kultūros⁷, bet nebūtinai daugumos moralę). Šiame kontekste pažymėtina, kad vienas autoritetingiausių pasaulyje prigimtinės teisės mokyklos atstovų J. Finnis yra pabrėžęs, kad terminai „prigimtinės teisės“, „žmogaus teisės“ ir „pagrindinės bei bendriausios moralinės teisės“ yra sinonimai⁸. Todėl, mano požiūriu, „prigimtinės teisės“ termino vartoseną teisės moksle yra perteklinė; juolab, kaip minėta, atsisakius pozityviosios metodologijos „pozityviosios teisės“ terminas tampa beprasmis: prasmingai teigti, jog prigimtinė teisė egzistuoja teigiant, jog pozityvioji teisė yra beprasmė, nėra jokio racionalaus pagrindo. Būtent dėl šių argumentų nėra būtina daryti išvadų, grindžiamų apsunkinta terminologija, kad prigimtinės ir pozityviosios teisės santykis yra teisės turinio ir formos santykis⁹: minėtąjį santykį daug paprasčiau išreikšti per būtinąjį geros moralės ir teisės ryšį, kuris reiškia, jog gera moralė (geros dorovinės nuostatos) yra teisės šaltinis materialiaja prasme¹⁰, o tai reiškia, kad teisė (kuri turi būti suprantama ir aiškinama kaip vienintelė, o ne dviguba arba duali (t. y. susidedanti iš prigimtinės bei pozityviosios teisės) visuomet privalomai „siurbia“ galias iš geros moralės (savo šaltinio).

Akcentuojant terminų „pozityvioji teisė“ bei „prigimtinė teisė“ kritiką, labai svarbu akcentuoti ir tai, kad yra klaidinga teigti, jog visos doktrinos, kurios nesiremia pozityvizmo metodologija ir taip pat nėra teisinio realizmo doktrinos, būtinai yra prigimtinės,

5 Hart, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 322.

6 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valsybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

7 Spruogis, E., *supra* note 4, p. 61.

8 Finnis, J. *Natural law and natural rights*. New York: Oxford University Press Inc., 1993, p. 198–199.

9 Vaišvila, A. *Teisės teorija*, *supra* note 2, p. 127–131.

10 Baublys, L., *et al*, *supra* note 4, p. 172; taip pat Vaišvila, A. *Teisės teorija*, *ibid*, p. 303–305.

kad jos būtinai turi apeliuoti į kokią nors prigimtinę teisę. Priešingai, R. Dworkino, kaip etinės teisės doktrinos kūrėjo, bei R. A. Posnerio, kaip pragmatinės teisės doktrinos kūrėjo, veikalai įrodo priešingas tendencijas (R. Dworkinas, be kita ko, prigimtinių teisės doktrinas vadina „semantinėmis“)¹¹.

Kartu pabrėžtina, kad teisiniame reguliavime (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹² 18 straipsnį) vartojamas terminas „žmogaus prigimtinių teisės ir laisvės“ reiškia ne ką kitą, o metodą privalomai aiškinti teisę dabartinės geros moralės, kurios pagrindinis postulatas, jog žmogus bei jo prigimtis yra didžiausia vertybė, kontekste: taip aiškinant teisei suteikiama vertybinė prasmė. Minėtas metodas (išreikštas prigimtinių žmogaus teisių pobūdžio įvardijimu) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje laikomas konstituciniu imperatyvu¹³. Čia ypač akcentuotina, kad gera moralė, kaip teisės šaltinis materialiaja prasme, negali būti aiškinama visuomet esanti daugumos morale – tai labai trivialus supratimas, nes dauguma dažnai gali nesilaikyti geros moralės (prisiminkime, kad ir linčo teismą, reiškiantį tam tikros galią turinčios visuomenės daugumos savivalę žmogaus/(-ių) atžvilgiu. Antai Vilniaus apygardos administracinio teismo 2009 m. liepos 17 d. sprendime administracinėje byloje Nr. I-68-815/2009 (vadinamoji „Romų byla“)¹⁴ (minėto sprendimo toliau cituojamas nuostatas Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2010 m. rugsėjo 23 d. nutartimi administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-1003/2010¹⁵ iš esmės paliko nepakeistas), yra konstatuota, kad „kovos su teisės pažeidimais, jų padariniais veiksmingumas ir kitokie kilnūs (tiek realūs, tiek menami) tikslai negali paneigti to, jog, pirma, teisinėje valstybėje su teisės pažeidimais, jų padariniais gali kovoti tik kompetentingos teisės aktuose nustatytos institucijos (nes priešingu atveju galima būtų teigti esą Lietuvoje galima taikyti net linčo teismą (angl. *lynch law*), ir, antra, šios kompetentingos institucijos su teisės pažeidimais, jų padariniais kovoti turi tik laikydamosi teisės nuostatų, be kita ko, konstitucinio proporcingumo principo (kaip konstitucinio teisinės valstybės principo turinio elemento (žr. Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimą), pagal kurį minėtoje kovoje naudojamos priemonės, taikomi metodai ir būdai bei poveikio priemonės būtų proporcingi siekiamam kilniam tikslui“).

Dar daugiau, ypač akcentuotina, kad žmogaus teisės ir laisvės kaip teisingumo principo branduolys (turinys), kaip jų vienovė¹⁶, yra atskleidžiamos teisės aiškinimo (kuriam ypač didžiulę reikšmę turi teismai) procese. Teismai žmogaus teises interpretuodami teisę atskleidžia savo aiškinimo aktuose. Teisingumas ir žmogaus teisės konceptualiai yra

11 Žr. Dworkin, R. *Teisės imperija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005, p. 47–49; Posner, R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004, p. 339–347.

12 Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

13 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su jais susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6708.

14 Vilniaus apygardos administracinio teismo 2009 m. liepos 17 d. sprendimas administracinėje byloje N. S. ir kt. prieš Vilniaus miesto savivaldybę (bylos Nr. I-68-815/2009).

15 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. rugsėjo 23 d. nutartis administracinėje byloje N. S. ir kt. prieš Vilniaus miesto savivaldybę (bylos Nr. A⁴⁴⁴-1003/2010).

16 Vaišvila, A. *Teisės teorija, supra* note 2, p. 103.

teisės reiškiniai, kurie nėra sukurti, bet susiformavę visuomenės sąmonėje ir santykiuose, tiesiogiai kylantys iš vertybinių teisės šaltinių (pirmiausia geros moralės), todėl jų, kaip teisės reiškinių, nors ir susijusių (o faktiškai ir tapatinamų) su morale¹⁷ (pasak A. Vaišvilos, „teisių ir pareigų vienovė <...> yra tik paprastas dorovės sukonkretinimas“¹⁸), iš teisės mokslo pozicijų negalima laikyti moralinėmis vertybėmis¹⁹. Be abejo, toks conceptualus atskyrimas tėra teorinis, nes iš esmės reikia sutikti, kad „žmogaus teisės“ ir „pagrindinės bei bendriausios moralinės teisės“ (arba „pamatinės moralinės teisės“) tėra sinonimai.

Tačiau negalima teigti, kad gera moralė, be kita ko, pamatinės moralinės teisės, kaip būtinas pagrindas teisei, daro įtaką absoliučiai visai teisei, visoms subjektinėms teisėms. Nieko panašaus. Yra ir gali būti tokių subjektinių teisių, kurios absoliučiai neturi tiesioginio arba jokio pagrindo geroje moralėje (teisių ir pareigų vienovėje) arba / ir net konfliktuoja su jomis (R. Dworkinas jas vadina institucinėmis juridinėmis teisėmis²⁰). Tokios yra socialinės teisės, kurios iš esmės turi atspirtį tik įstatymuose, o ne moralėje (be kita ko, pamatinėse moralinėse teisėse).

Ypač pabrėžtina, kad terminas „prigimtinė teisė“ („prigimtinių teisės“), nors istoriškai yra labai svarbus ir bendras, pastaruoju metu vartojamas vis rečiau (be abejo, yra išimčių, pavyzdžiui, J. Finniso teorija). Svarbiausia tokio vengimo vartoti šį terminą priežastis yra ta, kad jis buvo vartojamas labai įvairiomis prasmėmis, todėl tapo nenaudingas mokslui²¹.

2. Objektinės teisės ir subjektinės teisės santykis

Išsiaiškinus, kad teisės moksle nėra prasminga vartoti terminus „pozityvioji teisė“ bei „prigimtinė teisė“, būtina įvertinti objektinės teisės ir subjektinės teisės ryšį. Šis straipsnis nėra skirtas objektinės teisės sampratos analizei, todėl pakanka akcentuoti, kad objektinė teisė (angl. *law*) paprastai yra apibrėžiama, kaip principų ir normų, nustatančių ir užtikrinančių socialinę norminę tvarką²², arba tiesiog teisės normų²³ sistema. Tuo tarpu subjektinė teisė (angl. *right*) reiškia individo „teisę“ elgtis tam tikru būdu²⁴.

Formuluojant subjektinės teisės sampratą, pirmiausia būtina atskleisti jos santykį su objektine teise. Pabrėžtina, jog šis santykis itin priklauso nuo pasirinktos tyrimo metodologijos. Kaip minėta, pozityvistine metodologija besiremiančios doktrinos nemato būtino moralės bei teisės ryšio, tuo tarpu nepozityvistine metodologija besiremiančios doktrinos (toks yra ir A. Vaišvilos teisinis personalizmas) akcentuoja būtiną moralės bei

17 Finniss, J., *supra* note 8, p. 198–199; Dworkin, R. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004, p. 455.

18 Vaišvila, A., *supra* note 2, p. 127–128.

19 Baublys, L., *et al*, *supra* note 4, p. 156–162, 183–184.

20 Dworkin, R., *supra* note 17, p. 455–456.

21 Rainbolt, G. W. Rights theory. *Philosophy Compass*. 2006, 1: 11–21.

22 Baublys, L., *et al*, *supra* note 4, p. 17.

23 Kelsen, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 128–131.

24 *Ibid*.

teisės ryšį. Šis ginčas apie subjektines teises, jurisprudenciją ir etiką apima du skirtingus klausimus: pirmasis (epistemologinis) – ar moralė būtinai siejasi su jurisprudencija (t. y. teisės mokslu arba objektine teise²⁵); antrasis (ontologinis) – koks yra subjektinės teisės bei objektinės teisės ryšys. J. E. Lane pateikia tokią lentelę, kuri padeda atsakyti į minėtus klausimus²⁶.

<i>Epistemologija</i>	<i>Ontologija</i>	
	<i>Teisės yra</i>	<i>Teisių nėra</i>
Jurisprudencija skiriasi nuo moralės	I	II
Jurisprudencija apima moralę	III	IV

Radikalusis teisinio pozityvizmo atstovas užims II poziciją, teigdamas, jog nėra jokio būtinąjo ryšio tarp objektinės teisės ir moralės, jog subjektinių teisių išskyrimas yra apskritai dirbtinis. Tokios pozicijos laikosi ir H. Kelsenas. Pasak jo, tradicinėje (ypač vokiečių) jurisprudencijoje „teisė šia subjektyviąja prasme ir teisė objektyviąja prasme (t. y. teisinė tvarka kaip normų sistema) yra skiriamos kaip dvi skirtingos sritys“, tuo tarpu „grynoji teisės teorija panaikina šį dualizmą, „asmens“ sąvoką nuvainikuodama kaip tam tikro teisės normų komplekso personifikaciją, pareigą ir subjektinę teisę (techninė prasme) redukuodama į teisės normą, tam tikrą elgesį susiejančią su sankcija ir šios sankcijos vykdymą padarančią priklausomą nuo ieškinio, kuriuo šio vykdymo siekiama, kitaip tariant, vadinamąją teisę subjektyviąja prasme redukuodama į teisę objektyviąja prasme.“²⁷

Šiame kontekste pabrėžtina, kad nacionaliniame teisės moksle, grindžiamame tradicine (vokiečių) (vėliau rusų, dar vėliau sovietų perimtaja bei savo kontekste modifikuota) jurisprudencija, besiremiančia pozityvistine metodologija, buvo ir tebėra dažniausiai pabrėžiama, kad subjektinės teisės egzistuoja kaip objektinės teisės išdava arba kad jos veikia kartu (t. y. lentelėje nurodoma I pozicija). Antai P. Leonas akcentuoja, kad „objektingosios ir subjektingosios teisės nėra skyrium nuo viena antros, jos nėra viena antros priežastis, bet veikia sykiu, viena antrą suponuodamos“²⁸, o S. Vansevičius nurodo, kad subjektinė teisė išplaukia iš objektinės teisės²⁹.

Palaikyčiau A. Vaišvilos teisinio personalizmo teorijos ginamą poziciją (lentelėje nurodomą III poziciją), kad objektinė teisė susijusi būtinuoju ryšiu su moralė bei kad yra tiek objektinės, tiek subjektinės teisės. Apie būtinąjį teisės ir moralės ryšį jau minėta. Tuo tarpu, remiantis tradicine jurisprudencija, akcentuotina, kad subjektinė teisė priklauso konkrečiam asmeniui, o objektinė teisė nėra konkretaus asmens savastis,

25 Lane, J. E. *Konstitucija ir politikos teorija*. Kaunas: Naujasis lankas, 2003, p. 148–151.

26 *Ibid.*, p. 150.

27 Kelsen, H., *supra* note 23, p. 171.

28 Leonas, P. *Teisės enciklopedija*. Vilnius: Pozicija, 1995, p. 136–137.

29 Vansevičius, S. *Teisės teorija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998, p. 39–46.

bet visų tam tikros individų bendrijos teisės principų ir normų sistema;³⁰ jos abi yra objektyvūs reiškiniai³¹.

Šiame kontekste paminėtina, kad logiškai įmanoma ir lentelėje nurodoma IV pozicija³².

Tačiau griežtai nesutiktina su teisinio personalizmo postulatu, kad esą subjektinė teisė turi pirmumą prieš objektinę teisę³³. Mano vertinimu, nėra ir negali būti subjektinės teisės pirmumo prieš objektinę teisę, nes vien asmens, kaip aukščiausios vertybės, traktavimas, nors koks jis svarbus bebūtų, neleidžia to padaryti. Pirmiausia, pabrėžtina, kad nei subjektinė, nei objektinė teisė negali egzistuoti ne visuomenėje ir be visuomenės (analogiškai – nei subjektinė moralinė teisė (žmogaus teisė), nei objektinė moralė negali egzistuoti be visuomenės): „Robinsonui Kruzei nereikėjo teisės“³⁴, nes vienas asmuo nesudaro visuomenės. Vadinas, subjektinė teisė gali būti suprantama tik kaip objektinės teisės atspindima asmens laisvė³⁵. Be to, net ir fundamentalios moralinės teisės (žmogaus laisvės) neegzistuoja be tam tikroje visuomenėje nusistovėjusio objektyvaus teisingumo. Todėl kalbėti apie teisių ir pareigų vienovę, kaip objektyvųjų teisingumą (teisę, jos esmę), suteikiant prioritetą vienam iš to teisingumo elementų – subjektinei teisei, nėra tikslu, juolab kad, taikant nepozityvistinę metodologiją, teisė yra būtina susijusi su savo šaltiniu materialiąja prasme – morale (šiuo kontekste ypač sutiktina su paminėta P. Leono išvada, kad nėra objektyviosios teisės be subjektyviosios teisės, ir atvirkščiai, kad jos nėra ir negali būti viena antros priežastis, kad jos veikia kartu, viena kitą suponuodamos). Antra, teisiniame personalizme, nors ir deklaruojama, kad subjektinė teisė turi pirmumą prieš objektinę teisę, subjektinė teisė ir net teisingumas yra apibrėžiami per objektinės teisės (teisės principų bei normų) arba net jos formos – įstatymo – primatą: subjektinė teisė – tai „konkrečiam asmeniui *įstatymo* leisto ar neuždrausto konkretaus elgesio <...> rūšis ir mastas“³⁶, o „teisingumas – tai *teisės normų* asmeniui suteiktas ar pripažintas leidimas imtis tam tikrų pareigų ir įgyti subjektinę teisę į tam tikrą gėrį, susikurtą pareigų vykdymu“³⁷. O tai, įvertinus subjektinės teisės prieš objektinę teisę pirmumo deklaravimą, gana nenuoseklu.

3. Subjektinės teisės prigimtis

Įvertinus objektinės ir subjektinės teisės santykį, pereitina prie subjektinės teisės prigimties analizės. Tiriant subjektinės teisės prigimtį, būtina aptarti tokias sąvokas kaip „pretenzija“, „privilegija“, „laisvė“, „galia“, „pareiga“ ir pan., taip pat įvertinti

30 Vaišvila, A. *Teisės teorija*, *supra* note 2, p. 433–437.

31 *Ibid*, p. 435.

32 Lane, J. E., *supra* note 25, p. 150.

33 Vaišvila, A. *Teisės teorija*, *supra* note 2, p. 117.

34 Leonas, P., *supra* note 28, p. 238–240.

35 Baublys, L., *et al*, *supra* note 4, p. 168–169; nors yra ir kitoks požiūris, žr. Finnis, J., *supra* note 8, p. 204.

36 Vaišvila, A. *Teisės teorija*, *supra* note 2, p. 433–437.

37 *Ibid*, p. 423–427.

intereso (arba poreikio) bei valios (arba pasirinkimo) teorijas, aiškinančias subjektinės teisės prigimtį.

Analizuojant subjektinės teisės prigimtį, neišsiverstina be vienos iš pirmųjų modernųjų teises aiškinančių W. N. Hohfeldo (1879–1918) teorijos, kurią kiekvienas autorius, nagrinėjantis subjektines teises, aptaria ir privalo aptarti³⁸. W. N. Hohfeldas išskyrė keturias rūšis teisių: a) pretenzija (angl. *claim*) arba teisė *stricto sensu*, b) privilegija (angl. *privilege*) arba laisvė (angl. *liberty*), c) galia (angl. *power*) ir d) imunitetas (angl. *immunity*). Bendriausia prasme subjektinė teisė yra asmens A pretenzija (angl. *claim*) reikalauti iš kito asmens B, kad B atliktų pareigą (angl. *duty*) A atžvilgiu. Tuo tarpu, jeigu asmuo A neturi teisės (pretenzijos) (angl. *no-claim-right*) asmens B atžvilgiu, tai B turi laisvę (angl. *liberty*) A atžvilgiu tiek atlikti, tiek neatlikti tam tikras veikas. Asmuo A turi galią (angl. *power*) asmens B atžvilgiu, jeigu asmuo B yra atsakingas (angl. *has a liability*) asmeniui A. Tačiau, jeigu asmuo A neturi galios (angl. *disability*) asmens B atžvilgiu, tai pastarasis turi imunitetą (angl. *immunity*) asmens A atžvilgiu. J. E. Lane pateikia tokią lentelę, apibūdinančią W. N. Hohfeldo teisių variantus³⁹:

Kairė		Dešinė	
Pretenzija	Pareiga	Galia	Atsakomybė
Privilegija (laisvė)	Neteisė	Imunitetas	Negalia

Pasak J. E. Lane, kairėje pusėje yra privačių asmenų teisės: čia vieno asmens pretenzija (subjektinė teisė *stricto sensu*) gali implikuoti atitinkamą kito asmens pareigą arba tai gali būti privilegija, reiškianti, kad jis neturi pareigos kitam asmeniui. Dešinėje pusėje yra viešoji kompetencija: čia vieno asmens galia implikuoja kito asmens atsakomybę arba tai gali būti imunitetas to asmens atžvilgiu. Svarbiausia W. N. Hohfeldo įžvalga ta, kad teisių sąvoka apima visus šiuos vienetus ir kad šie, nors ir tarpusavyje susiję, vis tiek yra skirtingi.

Pabrėžtina, kad W. N. Hohfeldo pateiktoji teisių analizė yra techninio pobūdžio. Ji pastarųjų metų literatūroje yra labai kritikuojama, pabrėžiant, jog W. N. Hohfeldas pamiršo analizuoti teisių ir prievolių, teisių ir draudimų sąsają⁴⁰. Antai lietuvių teisinėje literatūroje bene vienintelis A. Vaišvila yra analizavęs pareigos bei prievolės skirtumus⁴¹. Tačiau, neneigiant praktinio subjektinės teisės įvairovių galimumo, daroma svarbi išvada, kad vieno asmens A teisė (nesvarbu, kaip ji bebūtų vadinama, pavyzdžiui, net laisvę) visuomet atitinka kito asmens B pareigą⁴². Pavyzdžiui, pirkėjo teisę gauti nupirktą daiktą

38 Žr. Halpin, A. *Rights and law analysis and theory*. Oxford: Hart publishing, 1997, p. 27–48; Finnis, J., *supra* note 8, p. 199–205; Rainbolt, G. W., *supra* note 21, p. 11–12; Lane, J. E., *supra* note 25, p. 150 ir kt.

39 Lane, J. E., *supra* note 25, p. 150.

40 Rainbolt, G. W., *supra* note 21, p. 12–13.

41 Vaišvila, A. Naujai teisės sampratai – naują terminiją. *Teisės problemos*. 1996, 2: 22–28; Vaišvila, A. *Teisinis personalizmas: teorija ir metodas*, *supra* note 2, p. 283.

42 Dambrauskienė, G., et al. *Lietuvos teisės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 48–49; Halpin, A., *supra* note 38, p. 261; Vaišvila, A. *Teisės teorija*, *supra* note 2, p. 433–437.

atitinka pardavėjo pareiga perduoti tą daiktą; bendrąją teisę į gyvybę, kuri yra abstrakčiausių konstitucinių santykių turinio elementas, atitinka kitų asmenų pareiga į tą teisę nesikėsinti; tokią galingą viešųjų institucijų teisę (galia) suteikti licenciją verstis alkoholio produktų prekyba⁴³ atitinka kitų asmenų (įskaitant kitų viešųjų institucijų) pareiga nesikėsinti į minėtą teisę. Net tokios, vadinamosios absoliučios, teisės, kaip teisė kreiptis į teismą⁴⁴, yra užtikrinamos valstybės institucijų pareiga sudaryti sąlygas kreiptis asmeniui į teismą.

Dėl to, kad vieno asmens A subjektinę teisę atitinka kito asmens B pareiga, nekyla itin didelių diskusijų, o aiškinant, kas nulemia subjektinę teisę, yra labai daug mokslinių ginčų. Be jokios abejonės, tai yra susiję su istorine teisių analizės raida⁴⁵. Tačiau galima skirti dvi teorijas, aiškinančias subjektinės teisės prigimtį – tai intereso (arba poreikio) bei valios (arba pasirinkimo) teorijos. Šiame kontekste ypač akcentuotina, kad dominuojančios teorijos yra intereso (arba poreikio) teorijos (jos palaikomos Lietuvos teisės moksle⁴⁶). Taip pat pabrėžtina, kad H. Kelsenas, kuris, kaip minėta, apskritai neigia subjektinės teisės egzistavimą, taip pat logiškai neigia ir bet kokias teorijas, aiškinančias subjektinę teisę⁴⁷. Pasak H. Kelseno, grynoji teisės teorija atsikrato subjektyvistinio požiūrio į teisę, t. y. tokio požiūrio, kai į teisę žvelgiama tik paisant kurios nors šalies interesų⁴⁸.

3.1. Valios (arba pasirinkimo) teorija

Valios (arba pasirinkimo) teorijos atstovai aiškina, kad asmuo turi tokią subjektinę teisę, kuri suteikia jam galimybę laisvai rinktis arba apsaugo jo valios laisvę⁴⁹. Vienas iš žymiausių šios teorijos kūrėjų yra H. L. A. Hartas⁵⁰. Tačiau ši teorija yra atmetama, nes iš esmės vaikai, asmenys, turintys psichinę negalią, negali rinktis, išreikšti valios, todėl neturi ir teisių (H. L. A. Hartas pabrėžė, kad vaikai neturi teisių⁵¹).

3.2. Intereso (arba poreikio) teorija

Neabejotinai dominuojanti teisės moksle (ir, kaip minėta, nacionaliniame teisės moksle) yra intereso (arba poreikio) teorija, pagal kurią asmuo turi tokią subjektinę teisę, kuri užtikrina jo interesus (poreikius). Pabrėžtina, kad interesas (arba poreikis) yra

43 Šios teisės kaip pozityvaus leidimo ypatumus yra paminėjęs H. Kelsenas. Žr. Kelsen, H., *supra* note 23, p. 137.

44 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 54–1588.

45 Van Duffel, S. Natural rights and individual sovereignty. *Journal of Political Philosophy*. 2004, 12(2): 147–162.

46 Žr. Leonas, P., *supra* note 28, p. 149–152; Pumputis, A. Poreikių ir žmogaus teisių sistemos klausimu, *supra* note 1, p. 61–65; Vaišvila, A. *Teisės teorija*, *supra* note 2, p. 102–103.

47 Kelsen, H., *supra* note 23, p. 133–136.

48 *Ibid*, p. 171.

49 Cruft, R. Rights: Beyond Interest Theory and Will Theory? *Law and Philosophy*. 2004, 23: 347–397.

50 Hart, H. L. A. Are there any natural rights? *Philosophical Review*. 1955, 64/2: 175–191.

51 *Ibid*, p. 181.

subjektinės teisės substantyvus elementas, t. y. reiškiny, dėl kurio formuojasi teisiniai santykiai (nacionalinėje teisinėje literatūroje vadinamas ir teisinių santykių objektu (tokie objektai yra gyvybė, sveikata, laisvė, orumas, garbė, daiktai ir kt.⁵²). Tačiau savaime interesai (poreikiai) negali būti traktuojami kaip moralinės vertybės: jie turi būti vertinami kaip objektyvūs faktiniai reiškiniai, reikalingi (o ne subjektyviai vertingi) atskiram individui ar visai visuomenei, turi būti suprantami ne kaip norai, pageidavimai, bet kaip objektyvios aplinkos determinuoti faktai⁵³, objektyvi faktinė nauda⁵⁴. Tik tokie interesai (poreikiai) gali būti analizuojami įvairių teisės mokslo šakų, tik jie gali būti apibrėžti empiriškai⁵⁵. Be to, interesai nebūtinai iš anksto turi būti numanomi, jie gali objektyviai susiklostyti, susiformuoti žmogaus veikloje, todėl interesą laikyti subjektinės teisės tikslu klaidinga⁵⁶ (ekonomikoje interesas suprantamas ne kaip žmoniškojo subjektyvaus sumanymo, o kaip poelgio, kurio metu žmogus *a priori* net nežino, koks bus rezultatas, išdava⁵⁷). Tik faktiniai visuomeniniai santykiai, susiklostę dėl objektyvių poreikių (interesų), ir gali būti objektinės teisės šaltinis materialiaja prasme⁵⁸.

Tai, kad teisiniame personalizme asmens interesas yra suprantama kaip vertybė, kurią asmuo *nori* apsaugoti (suprask – tai noras), dėl jau paminėtų priežasčių yra nenuoseklu. Žmogaus poreikius (interesus) turi ne tik brandūs asmenys, bet ir vaikai, asmenys, turintys psichinę negalią. Žmogaus interesus (poreikius) apibrėžia ne jo norai, bet susiklostantys faktiniai visuomeniniai santykiai, o vertingus juos padaro objektinė teisė. Todėl interesų teoriją palaiko tiek pozityvistai (pavyzdžiui, J. Benthamas, N. MacCormickas ar J. Razas), kurie, be abejo, apsiriboja interesais (poreikiais) kaip reiškiniais be sąsajų su morale, tiek nepozityvistai (J. Finnis ir kt.), kurie išvelgia būtinąją moralės ir teisės ryšį ir, pasak kurių, subjektinė teisė, kaip nauda, išplaukia iš bendro intereso, kuris užtikrinamas pareigų vykdymu⁵⁹.

Pabrėžtina, kad negalima pamiršti kito subjektinės teisės elemento – formalaus (techninio) elemento, pasireiškiančio bet kokiomis N. W. Hohfeldo nurodytomis formomis, skirtu substantyviam subjektinės teisės elementui apsaugoti. Interesas (poreikis) yra subjektinės teisės grūdas, o techninis elementas, pasireiškiantis kaip pretenzija, laisvė ir pan., yra lukštas, kuris saugo pirmąjį. Tačiau sudėtinga sutikti su teisinio personalizmo pozicija, kad techninis elementas (iš esmės tik teisės forma) yra valinis subjektinės teisės elementas⁶⁰, nes interesas gali būti užtikrinamas ir ne intereso turėtojo, kuris gali būti nevalingas, veiksmais (pavyzdžiui, vaiko interesus gali ginti atitinkamos vaiko teisių apsaugos institucijos).

52 Vaišvila, A. *Teisės teorija*, *supra* note 2, p. 102–103, 420–422; Leonas, P., *supra* note 28, p. 149–152.

53 Pumputis, A. Poreikių ir žmogaus teisių sistemos klausimu, *supra* note 1, p. 61.

54 Leonas, P., *supra* note 28, p. 149–152.

55 Pumputis, A. *op. cit.*, p. 61.

56 Leonas, P., Poreikių ir žmogaus teisių sistemos klausimu, *supra* note 1, p. 149–152.

57 Hulsman, J. G. A theory of interest. *The quarterly journal of Austrian Economics*. 2002, 5(4): 77–110.

58 Baublys, L., *et al*, *supra* note 4, p. 156–158.

59 Žr. Rainbolt, G. W., *supra* note 21, p. 13–14; Finnis, J., *supra* note 8, p. 210.

60 Vaišvila, A. *Teisės teorija*, *supra* note 2, p. 102–103.

Šiame kontekste labai svarbu pabrėžti, kad paminėta formulė, jog vieno asmens A subjektinę teisę atitinka kito asmens B pareiga, nereiškia, jog asmuo tam, kad turėtų apskritai visas teises, turi atlikti pareigas. Priešingai – vaikai turi interesus, todėl turi ir teises, nors jokių pareigų nevykdo ir negali vykdyti, nes neturi valios; tas pat pasakytina ir apie socialines teises⁶¹. Teisių ir pareigų vienovė yra tuomet, kai būtent vieno asmens A subjektinę teisę atitinka kito asmens B pareiga – tai yra juridinis teisės ir pareigų vienovės raktas (pavyzdžiui, vaiko teisę į sveikatą užtikrina kitų asmenų pareiga nesikėsinti į ją ir padėti ją apsaugoti). Kartu pabrėžtina, jog iš esmės, kaip ir kiekvienoje teisės sistemoje, grindžiamoje morale, moralė visuomet pirmiausia akcentuoja pareigas, jų vykdymą⁶². Todėl sutiktina su teisinio personalizmo pozicija, kad veiksnūs asmenys turi įgyvendinti bendrą interesą moraliai būdami išipareigoję, nes valstybės prievarta nėra ir negali būti pagrindinis teisės užtikrinimo ir vykdymo garantas⁶³.

Šiame kontekste pabrėžtina, kad taip pat yra kritikuojama intereso (arba poreikio) teorija. Viena populiariausių kritikų yra ta, jog nurodoma, kad asmuo gali turėti nuosavybę, kuri jam suteikia daugiau žalos negu naudos. Pavyzdžiui, asmuo turi nekilnojamąjį turtą, kurio jis niekam negali nei išnuomoti, nei parduoti, jame negyvena, bet moka su tuo turtu susijusias išlaidas (šildymo išlaidos ir kt.). Vadinasi, ir ši teorija, kurią palaiško A. Pumputis, A. Vaišvila, ir kurią palaikau, gali būti taikoma tik su išlygomis⁶⁴.

Išvados

1. Terminai „prigimtinės teisės“, „žmogaus teisės“ ir „pagrindinės bei bendriausios moralinės teisės“ yra sinonimai, o „prigimtinė teisė“, kaip ideali, siektina teisė, tėra kitas geros moralės pavadinimas. Gera moralė yra objektinės teisės šaltinis materialiaja prasme: objektinė teisė (kuri turi būti suprantama ir aiškinama kaip vienintelė, o ne dviguba arba duali (t. y. susidedanti iš prigimtinės bei pozityviosios teisės) visuomet privalomai „siurbia“ galias iš geros moralės. Todėl prigimtinės teisės termino vartojimas yra perteklinis.

2. Teisiniame reguliavime vartojamas terminas „žmogaus prigimtinės teisės ir laisvės“ reiškia ne ką kitą, o metodą privalomai aiškinti teisę dabartinės geros moralės, kurios pagrindinis postulatą, jog žmogus bei jo prigimtis yra didžiausia vertybė, kontekste: taip aiškinant teisei suteikiama vertybinė prasmė.

3. Negalima teigti, kad gera moralė, be kita ko, pamatinės moralinės teisės, kaip būtiną pagrindą teisei, daro įtakos absoliučiai visai teisei, visoms subjektinėms teisėms. Yra ir gali būti tokių subjektinių teisių, kurios absoliučiai neturi tiesioginio arba jokio pagrindo su geros moralės normomis arba / ir net konfliktuoja su jomis.

4. Nei subjektinė, nei objektinė teisė negali egzistuoti ne visuomenėje ir be visuomenės (analogiškai – nei subjektinė moralinė teisė (žmogaus teisė), nei objektinė moralė

61 Vaišvila, A., *ibid*, p. 119.

62 Finnis, J., *supra* note 8, p. 210.

63 Apie teisės principų bei normų deontinį kriterijų žr. Baublys, L., *et al, supra* note 4, p. 170.

64 Cruft, R., *supra* note 49, p. 390–391.

negali egzistuoti be visuomenės). Subjektinė teisė gali būti suprantama tik kaip objektinės teisės atspindima asmens laisvė.

5. Subjektinė teisė gali turėti įvairiausių pavidalus (pretenzija, privilegija, laisvė, galia ir kt.), tačiau, neneigiant praktinio subjektinės teisės įvairovių galimumo, daroma svarbi išvada, kad vieno asmens A teisė (nesvarbu, kaip ji bebūtų vadinama, pavyzdžiui, net laisvė) visuomet atitinka kito asmens B pareigą.

6. Interesas (arba poreikis) yra subjektinės teisės substantyvus elementas, t. y. reiškinys dėl kurio formuojasi teisiniai santykiai. Žmogaus interesus (poreikius) apibrėžia ne jo norai, bet susiklostantys faktiniai visuomeniniai santykiai, o vertingus juos padaro objektinė teisė.

7. Su substantyviuoju subjektinės teisės elementu neatsiejamai susijęs jos techninis elementas. Interesas (poreikis) yra subjektinės teisės grūdas, o techninis elementas, pasireiškiantis kaip pretenzija, laisvė ir kt., yra lukštas, kuris saugo pirmąjį.

Literatūra

- Baublys, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Mes, 2010.
- Cruft, R. Rights: Beyond Interest Theory and Will Theory? *Law and Philosophy*. 2004, 23: 347–397.
- Dambrauskienė, G., et al. *Lietuvos teisės pagrindai*. Vilnius: Justitia, 2004.
- Dworkin, R. *Teisės imperija*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2005.
- Dworkin, R. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004.
- Finnis, J. *Natural law and natural rights*. New York: Oxford University Press Inc., 1993.
- Halpin, A. *Rights and law analysis and theory*. Oxford: Hart publishing, 1997.
- Hart, H. L. A. Are there any natural rights? *Philosophical Review*. 1955, 64/2: 175–191.
- Hart, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
- Hulsmann, J. G. A theory of interest. *The quarterly journal of Austrian Economics*. 2002, 5 (4): 77–110.
- Kelsen, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
- Lane, J. E. *Konstitucija ir politikos teorija*. Kaunas: Naujasis lankas, 2003.
- Leonas, P. *Teisės enciklopedija*. Vilnius: Pozicija, 1995.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
- Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 54-1588.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su jais susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6708.
- Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. rugsėjo 23 d. nutartis administracinėje byloje *N. S. ir kt. prieš Vilniaus miesto savivaldybę* (bylos Nr. A⁴⁴⁴-1003/2010).
- Posner, R. A. *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004.
- Pumputis, A. Poreikių ir žmogaus teisių sistemos klausimu. *Jurisprudencija*. 2000, 15(7): 61–65.

- Pumputis, A. Žmogaus teisių sistema. *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
- Rainbolt, G. W. Rights theory. *Philosophy Compass*. 2006, 1: 11–21.
- Spruogis, E. Teisės aiškinimo probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*. 2006, 8(86): 56–62.
- Vaišvila, A. Naujai teisės sampratai – naują terminiją. *Teisės problemos*. 1996, 2: 22–28.
- Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Trečiasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2009.
- Vaišvila, A. *Teisinis personalizmas: teorija ir metodas*. Vilnius: Justitia, 2010.
- Van Duffel, S. Natural rights and individual sovereignty. *Journal of Political Philosophy*. 2004, 12(2): 147–162.
- Vansevičius, S. *Teisės teorija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998.
- Vilniaus apygardos administracinio teismo 2009 m. liepos 17 d. sprendimas administracinėje byloje *N. S. ir kt. prieš Vilniaus miesto savivaldybę* (bylos Nr. I-68-815/2009).
- Vitkevičius, P. S.; Vaišvila, A. Teisės teorija. *Justitia*. 2005, 4(58): 75–79.

ONCE MORE ABOUT RIGHTS: PROBLEMS OF THE CONCEPTION OF RIGHTS, THEIR RELATION TO LAW AND THEIR NATURE

Ernestas Spruogis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *This article, while disclosing the conception of rights, their relation to law and their nature, presents the constructive criticism and motivated support of legal personalism, i. e. the original theory presented by prof. A. Vaišvila.*

This article presents the criticism of terms “positive law” and “natural law”. It emphasizes that the term “natural rights,” while historically very important and common, is rarely used of late. The primary reason for its fall from favor seems to be that it was used in too many different ways and therefore ceased to be useful. So, the author, while defending the indispensable relation between law and morals, offers the term “good morals” instead of “natural law” and also offers to refuse the usage of terms “positive law” and “natural law”. This article represents the view that morality is the source of law.

The author accepts a position asserting that the terms “human rights”, “natural rights” and “fundamental moral rights” are synonymous. However, some institutional rights (for example, social rights) flow from statutes, but not morals.

Rights, which are abilities of human beings, are only the reflection of law. There are no legal rights and no law without society and beyond society. Equally, there are no moral rights and no morality (and justice) without society and beyond society.

Although this article discusses some models of rights (claim-right or right stricto sensu, liberty or privilege, power and immunity), i.e. technical expression of rights, it still presents the conclusion that A’s right, even in the form of liberty, cannot be regarded independently of the duty(ies) on B that coexist with that right.

The author analyses will (choice) and interest (benefit) theories interpreting the core of rights. Defenders of choice theories (H. L. A. Hart and the others) argue that a person has a right when others have duties which protect one of that person's choices. A central problem for choice theories is the rights of beings that cannot choose (e. g., animals and human babies). If rights necessarily protect an individual's choices then individuals who cannot choose cannot have rights. So the author rejects this theory. However, the author, as do other Lithuanian scientists, defends the interest (benefit) theory. Defenders of interest theories (J. Bentham and the others) argue that a person has a right when others have duties which protect one of that person's interests. Perhaps the central objection to interest theories is that there seem to be rights which are not in the interest of the right-holder. One might inherit some property which is literally more trouble than it is worth. So the author emphasizes that the interest (benefit) theory may be applied only with some reservations.

Keywords: right, interest, will, law, positive law, natural law, morals, legal personalism.

Ernestas Spruogis, Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos ir istorijos katedros docentas. Mokslinių tyrimų kryptis: teisės teorija, teisės filosofija, konstitucinė teisė, teisės aiškinimas.

Ernestas Spruogis, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Philosophy and History of Law, associated professor. Research interests: theory of law, philosophy of law, constitutional law, interpretation of law.